

Dr. Szőcs Károly

## Frédéric Chopin és az ő erdélyi tanítványa

Ezt az évet Chopin-évvé nyilvánították: 200 évvel ezelőtt született *a zongora poétája*. Ez a jelző a nagy kortárs, a Liszttel való párhuzamos emlegetés eredménye, hiszen Lisztre a találó jelző *a zongora virtuóza* volt. Orvosíróként nem zenei méltatásra vállalkozok, hanem a Chopint fiatalon sírba döntő betegségről, valamint legkedvesebb – a 15 éves korában elhunyt tanítványa, Carl Filtsch, erdélyi szász fiúról kívánok megemlékezni, mivel a mai erdélyi, de valószínű az összmagyar olvasóközönség előtt is bizonyára teljesen ismeretlen. Kezdjük hát véle a történetet. (2, 3, 10)

Carl Filtsch 1830. május 28-án született Szászsebesen<sup>1</sup> az evangélikus lelkipásztor családjának tizedik gyermekeként. Anyja Caroline, szül. Felmer<sup>2</sup>, de a családhoz tartozott még Füzesi Zsuzsanna is, egy örökbefogadott magyar leányka. Az apa mielőtt 1829-ben elfoglalta a szászsebesi parókiát, Szászvárosban<sup>3</sup> volt ev. lelkipásztor, ahol rendkívüli zenei pedagógiai tevékenységet fejtett ki, és szász gyermekek mellett magyarokat is ingyen oktatott. Családja ekkor már hat gyermeket számlált. A családfő elrendelte, hogy a családban egy hétig németül, egy hétig magyarul és egy hétig franciául beszéljenek. A magyarul beszélés nyilván az anya és Füzesi Zsuzsika magyarságából adódik. Figyelemreméltó adalék, hogy 1811-ben a húsvéti ünnepeken a kórus Szászvárosban, zongora kísérettel előadta Haydn *A teremtés* c. oratóriumát. (!) Mint jeleztem az apa 1829-től aztán Szászsebesen folytatta áldásos lelkesítő tevékenységét. Itt már Joseph, az immáron 17 éves testvér, aki kitűnően zongorázott, és mellette az örökbe fogadott Zsuzsika is részt vett a 3 éves Carl zenei pályára irányításában. A gyermeknek már négy évesen megmutatkozott rendkívüli zenei tehetsége. Ötéves korában affelől érdeklődött, hogy mi van a látóhatáron, a hegyeken is túl és ... hogyan lehet oda is eljutni? Ahogyan azt a továbbiakban látni fogjuk, a sors úgy rendelkezett, hogy ez a csodagyermek-emberke nemsokára még sokkal messzebbre is eljusszon.

Ötéves korában az apa Kolozsvárra viszi, ahol az 1819-ben alapított konzervatorium professzorai megállapítják, hogy a fiú abszolút zenei hallással bír és a kolozsvári Erdélyi Híradó a következőt írja (1835. június 2)<sup>4</sup>: »városunkban feltűnést keltett egy zseniális kisfiú, magánházakban és nemrég az új Zenei Egyesület gyakorló teremében a fortepianón csodálatra méltóan játszott. Miközben ott éppen Beethoven V. szimfóniájának egyes részeit gyakorolták, megkérdezték és a fiú valamennyi hangot pontosan megnevezett, sőt valamennyi moll-ról Dúr-ra való átmenetet is. A zongoránál átszellemül és tüzesen játszik, se nem lát, se nem hall: jelei a valódi alkotó szellemnek! Az apának nem köthetünk a lelkére sürgősebbet, minthogy gyermekét, nagy tehetségének fejlesztésére minél hamarabb egy nagy mester kezére bízsa» A fiút gróf Bánffy – Erdély kormányzójának családja fogadja kegyeibe és meggyőzik az apát arról, hogy a gyermek zenei képezése Bécsben történjen.

Erre az utazásra 1837-ben kerül sor, amiről majd maga a kis Carli számol be később. A köztes stáció Pest, majd rövidesen Bécs következik, ahol a fiú a császári udvarban is játszott, amiről korának elismert zenei kritikusa, M. G. Saphir, ugyancsak elismerően ír.

A fiúcska 1838-ban Bécsben megismerkedett Liszt-el is: 1840-ben egyik grófi palotában kezét akart csókolni Liszt-nek, aki ezt azzal utasította el: Nem, ne tedd, mi kollegák

<sup>1</sup> Szászsebes, város a mai Szeben megyében; német neve Mühlbach (ami magyarul szószerint "malompatak" jelentésű) mai hivatalos neve románul Sebeș - ami nyilván a magyar *sebes* egyszerű átvétele;

<sup>2</sup> így itt, valójában **Felméri Karolina**; a **Felméri** magyar családnév, kétségtelenül a Küküllő-megyei Felmér helységnévből származik; lásd Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szótára, Budapest 1993; ebben 1637: Felméri György (Fogarasi urbárium, I. kötet, 487 old.; 1677: Felméri Márton (Fogarasi urbárium, 2. kötet 866 old.; tehát először 1637 és 1677 évekből dokumentált és nem véletlen a fogarasi urbáriumban, hiszen Felmér Fogaras városától északra, alig 15 km-re fekszik;

<sup>3</sup> Szászváros, város Hunyad megyében, német neve Broos, román neve Orăștie (régebb: Oroștieu); a város neve már az Aranybullából ismert, ugyanis II. András magyar király a szászok területét eképpen jelölte ki, ahogyan a szászok szokták volt mondani: "von Broos bis Draas" – vagyis: Szászvárostól Homoróddarócig;

vagyunk! 1841. febr. 7-én először lépett fel Filtsch a bécsi Zeneegyesület termében, majd április 5-én az udvarban. Valamennyi fellépését viharos siker és elismerés kísérte. Az udvarban aztán azt is tapasztalhatta, hogy milyen hasznos volt otthon, Szászsebesen, a családban franciául is beszélni, hiszen Bécsben a művészetek nyelve a francia volt. Egyébképpen ekkor Liszt azt is mondotta "Ha ez a fiú el kezd utazni, bezárhatjuk a boltot" – amivel nyilván arra utalt, hogy a fiúból nagysikerű zongoraművész lehet.

Tanítói már 1839-ben úgy döntöttek, hogy a fiút Párizsba kell küldeni, Chopin keze alá. Mielőtt azonban Párizsba menne, először haza látogat. Így 1839 június 17-én a budapesti Redout termében, magyar díszruhában lép fel, amiről a Honművész c. lap azt írja: "Minden joggal elvárhatjuk, hogy Carl Filtsch Erdély Lisztje fog lenni."

Ezt követi 1841. július 11-én a szászsebesi koncert, amiről júl. 16-án az írást az Erdélyi Híradó: "Másfélórás, elviselhetetlen hőségbeni várakozás után, megjelent, a viharosan üdvözölt Carl Filtsch, ritka tisztelettel meghajolván a sokaság előtt és leült a zongorához... És most felcsendült Thalberg rendkívül nehéz Fantázia-ja. Nagy ég! Micsoda szépség, mely tisztaság, biztosság, gyöngédség, erő, mely érzék ennek a kis virtuóznak az előadásában!"<sup>4</sup> De további hangversenyekre is sor kerül Kolozsváron (aug. 6 és 23), Nagyszebenben (szept. 3) majd szept. 6-án Brassóban. Kolozsvári hangversenye bevételenek felét a szegények, másik felét pedig az ev. templom javára ajánlotta fel. És ez a gyermek-ember valamennyi további hangversenye bevételenek felét a közjó javára szánta, mint pl. a szebeni kórháznak. Az Erdélyi Híradó ugyancsak nem szűkölködött az elismerő szavakkal. Szeptember 26-án testvérével együtt Szászvárosban hangversenyeztek, 28-án pedig búcsúhangverseny adott az ő szeretett Szászsebesén.

November 15-én már arról tudósít a *Wiener Theaterzeitung*, hogy "ez a reményteljes kis művész az ő első, rövid szülőföldi művészi kirándulásáról újból visszatért Bécsbe. Hangversenyezett Pesten, Nagyszebenben, Brassóban, Szászsebesen, Kolozsváron és Szászvárosban, mindenütt jótékonyági céllal. Mindenütt a legnagyobb lelkesedést váltotta ki, a korabeli sajtó tele volt dicséretével." Bécsben, a Párizsba való továbbutazása előtt Metternich herceg előtt játszik, akitől egy arany gyűrűt kap ajándékba.

1841. nov. 20-án, Joseph testvérével, Bánffy grófnő kíséretében indul a fiú Párizs felé. Útközben, Salzburgban meglátogatják Mozart 80-éves özvegyét, Münchenben pedig a 10-esztendő Anton Rubinstein<sup>5</sup>-al találkoznak. Kilenc nap múlva Carl testvérbátyja levélben számol be a megérkezésről, majd decemberben meglátogatják Chopin-t, akit Joseph ekképpen írt le: "... érzékeny szenvedő arcvonását élénkítő tették kifejezőerejű szemei. Megdöbbenett a két vastag vérér a homlokán. Dús, hátra fésült természetes hullámú szőke haja, és egész megjelenése szomorúságot, fizikai szenvedést és ábrándozást sugallt." Az ajánló levél gyors átfutása után mondotta Carl-nak "Gyermekek, játsszál néhány Thalberg<sup>6</sup>-darabot. S ekkor a fiú rendkívül bátran és átérzéssel adta elő a darabokat; Chopin ezután felállt, és ezt mondotta "bravó, gyermekem, nagyon jó" majd két karjával megölelte a fiút: "nagyon jó tanítód volt, akinek sokat köszönhetsz!" Ezután elhagyta a szobát, majd visszatért George Sand-al. Most neki is kellett játszson Carl, majd Sand megcsókolta a fiút és lelkesen mondotta: "Ebből egy Liszt vagy Thalberg lesz" – mire Chopin: "nem, még ezeknél is többre fogja vinni". Azzal a boldog érzéssel távoztak, hogy a fiút Chopin felfogadta tanítványának és Bánffy grófnő vállalta a heti 3x20 frank tandíjat.

<sup>4</sup> sajnos, az Erdélyi Híradó számait, az eredeti magyar szövegekkel nem áll módomban megszerezni, hiszen köztudott, hogy azok nem Kolozsváron, hanem Bukarestben vannak, így be kell érnem a németre fordított szövegek magyarra való visszafordításával;

<sup>5</sup> Anton Grigorjevics Rubinstein (1829-1894) orosz zeneszerző és zongoraművész, a szt-pétervári konzervatórium megalapítója; pályafutását ő is csodagyermekként kezdte, zenei képzésben Németországban részesült;

<sup>6</sup> Sigismund Thalberg (1812-1871) osztr. zeneszerző és a 19. sz. egyik zongoravirtuóza; korán zenei oktatásban részesült anyja, Wetzlar bárónő által, aki kitűnő amatőr zongorista is volt; hagyatéka ugyan jelentős, azonban művei alig szerepelnek hangversenyeken; /NB: Wetzlar bárónő valószínű vidéki magyar kisnemesi származék, Julia Bydeskuty von Ipp néven/;

Ahogy olvasható a "párizsi időknek" a leírásában a kis Carl Chopin kedvenc tanítványa lett. Nem maradt el természetesen a párizsi előkelőségek elismerése sem, ami természetesen anyagiakban is lecsapódott, sőt, egy ajándékba kapott zongorában is, amiben addig csak Lisztnek és Thalberg-nek volt része. Chopin egyik alkalommal, az e-Moll zongoraverseny előadása után örömkönnnyekkel mondta: "Mon Dieu! Quel enfant! Jamais personne ne m'a compris comme cet enfant, qui e le plus extraordinaire, que j'eusse rencontré!" (: Istenem! Micsoda gyermek! Senki nem értett meg úgy, mint ez a gyermek, ő a legkiválóbb azok közül, akikkel én találkoztam.)

1843. március 15-én kellett volna sor kerüljön a párizsi konzervatóriumban az erdélyi csodagyermek hangversenyére – abban a hangversenyteremben, amelyik ilyen zsengekorúak számára igencsak nehezen nyitotta meg kapuit. A hangverseny azonban elmaradt, mivel Carl lázas lett és orvosa bélgyulladást állapított meg. Két hétig betegágyon feküdt, ahol meglátogatta Gróf Apányi, párizsi magyar követ. Ő egy kitűnő orvost küldött, aki nagyon iparkodott, hogy a magas lázzal járó állapotot megszüntesse. Apányi gróf és grófné, Chopin, de la Rochefoucauld hercegnő, George Sand, Rothschild grófnő tartoztak azon látogató sokak közé, akik Carl gyógyulását ajándékaikkal egészítették ki.

Az elmaradt hangversenyre aztán áprilisban sor kerülhetett, ahol Thalberg "Don Juan" fantáziáját hatalmas tapssal jutalmazták, majd ennél is nagyobb taps és elismerést kapott Chopin Nocturno Nr. 13 előadásáért. Chopin ekkor ezt mondta: "Senki nem tudja ezt ilyen jól játszani, - rajtam kívül!"

Minderről olvashatunk a Neue Zeitschrift für Musik<sup>7</sup> c. folyóiratban, 1843. május 11-én: "Charles Filtsch, ápr. 24-én első alkalommal lépett fel a nyilvánosság előtt. Karl egy tizenkét éves fiú, tizennyolc hónappal ezelőtt hozták ide magyar hazájából és Chopin-ra bízták, és akiről egyelőre más nem mondható, csak, hogy egy zseni./.../ Ragyogó jövő áll előtte."(2: 276 old.)

Ezután Chopin és Carl Rothschild báró házában nagyszámú vendég előtt megismételte az e-Moll-t, jelen volt az a Pradier<sup>8</sup> is, aki Carl bazoreliefjét is készítette. Az ugyancsak jelen lévő Las Cases phrenológus<sup>9</sup> pedig azt mondta "Ennek a gyermeknek nagy értelemmel és akarattal kell rendelkeznie."

Ezután került sor az angliai útra, amiről Joseph levélben számolt be a szülőknek, 1843. május 21-én. A június elején sorra került fellépést az angol közönség nagy elismeréssel fogadta, amikor Liszt Fantáziája, egy Nocturno, egy Impromptu és Chopin egyik valcerje volt a műsoron. A Morning Post pedig nagy elismeréssel írt a fiúról, és Chopinre emlékeztető melankolikus inspirációt látott a fiú játékában. Ennyi éves korában sem Mozart, sem Mendelson nem engedett nagyobb jövőre következtetni, így a lap.

Július 5-én pedig a Buckingham Palotában lépett fel, nagyszámú eminens közönség előtt, három Chopin darabot adva elő. A királynő egy aranylánccal ajándékozta meg. Mindez a korabeli angol sajtóból és, magának Carlnak és testvérének a szülőkhez írott levelei alapján pontosan nyomon követhető.

London után Bécs következett, ahol 1843 novemberben két hangversenyre került sor, a sajtó pedig nagy jövőt jósolt és Pozsony, Prága, Drezda és Lipcsei jövőbeli koncertek lehetőségei rajzolódtak ki. Eszterházy gróf és felesége kíséretében Nápoly következett volna, amikor Carl beteg lett: komoly tüdőbetegség vett erőt rajta – az Erdélyi Híradó is beszámolt erről. Bánffy grófnő kíséretében, orvosi tanácsra délvidékre, jelesül Velencébe mentek, ahonnan javulásról számolt be szüleinek. Ezt követően 1844 nyarán szászsebesi tartózkodás

<sup>7</sup> a Neue Zeitschrift für Musik c. folyóiratot Robert Schumann alapította későbbi apósa, Friedrich Wieck-el, a zongorista Juliaus Knorr-al, valamint Ludwig Schnucke-val, mindmáig megjelenik, Mainz-ban;

<sup>8</sup> Jean Jaques Pradier (1792-1852) fr. szobrász, a Filtsch-domborműve 1843-ból az erdélyi szászok gundelsheimi Intézetében; a Három grácia-ja a Louvre-ban, a Sappho-ja az Orsay-ban látható;

<sup>9</sup> Phrenologia – Franz Joseph Gall (1758-1828) által képviselt áltudományos szemlélet, ami szerint a szellemi tulajdonságoknak az agyban megfelelő lokalizációja lenne, ami kifejezésre jut és felismerhető a koponya és az agyvelő formájának alapján is;

következik, ősszel pedig újból Bécs, ahonnan meghülés és rekedtségről számolt be szüleinek. Mostohatestvére Zsuzsika azt írta válaszlevelében "Ha magamra vehetném betegségedet, élethosszan hordanám."

Nemsokára hasi panaszai jelentkeztek<sup>10</sup>, amit Velencében az akkori időkben szokásos szamartejjelel gondoltak kúrálni. A fiút most is Bánffy grófnő kísérte anyai szeretettel és gondozta, a mind a mai napig álló Palazzo Benson-ban, ahol azonban 1845. május 11-én, éjfél után egy órákor, meghalt.

Robespierre szavaival zárul az erdélyi csodagyermek életének leírása: "Nem, nem, a halál nem örökálmom. /.../ A halál a halhatatlanság kezdete." (10: 29 old.)

Bánffy grófnő saját költségén márvány sírkövet állíttatott, ami ma a San Michele szigeten lévő temetőben látható, amire a grófnő szép német nyelvű szöveget íratott.

\*

1995 óta évente rendezik meg Nagyszebenben a Carl Filtsch nevét viselő nemzetközi zongora- és zeneszerzői versenyt, amelyen elsősorban fiatal zeneszerzők és előadóművészek vesznek részt.

\*\*\*

Mielőtt tovább mennénk, szabadon idézni Balzac szavait (Evelin von Hanska-hoz): "Liszt-ről nem ítélkezhet, aki nem hallgatta Chopin-t. A magyar egy démon, a lengyel egy angyal!" (2: 254 old.) És ennek az angyalnak a születési helye a lengyel Żelazowa Wola – ami magyarul szószerint *vasakaratót* jelent.

A továbbiakban az ezt az angyalt fiatalon sírba döntő betegségről lesz szó. Ennek oka abban jelölhető meg, hogy az utóbbi másfél évtizedben, egyesek kezdték kétségbe vonni, hogy Chopin tbc-ben halt volna meg, és kijelentették, miszerint egy örökletes betegségben, nevezetesen mukoviszcidózisban MV (angol: cystic fibrosis) halt meg. Sőt, a leánytestvére halálát is ebben jelölték meg.

Nem kívánok most e betegség leírásával foglalkozni, csupán megemlíteni való, hogy aki ebben szenved, általában nemigen éli túl a huszeves életkort. Manapság egyre több ilyen betegnél tüdőátültetést végeznek, amivel aztán tovább lehet élni, természetesen folytonos gyógyszeres kezelés mellett. Chopin azonban ennek a betegségnek az enyhébb formájában szenvedett – mondják e tétel hívei, hiszen másképpen nem is élhetett volna 40 éves koráig. A bizonyítás céljából szövetmintát kellene venni Chopin-nek a Varsóban őrizett szívéből, ehhez azonban a szívet őrző egyházi szervek eddigelé nem járultak hozzá.

A tbc mellett állásfoglalók arra is hivatkoznak – és jó okkal! – miszerint Chopin azért nem halt meg korábban (mint pl. leánytestvére!) mivel orvosai nem a korában szokásos és folytonosan ismételt vérlebocsátásokkal kezelték – amivel jószerével csak gyorsították egy tbc-s beteg halálát! – hanem a Hanemann-féle, biztosan ártalmatlan és mellékhatások nélküli homeopátia szereivel. Az erős köhögések csillapítására opiumot rendeltek, ami ugyan hatott, de bizonyára függőséghez is vezetett, és Ludwig szerint ezzel magyarázható, hogy Chopin alkotási kedve 1845 után csökkent – ellentétben pl. Schiller, Kafka, Orwell, Weber-rel – akik fogyatkozó fizikai erőikre fokozott alkotási nyugtalansággal reagáltak.<sup>(5)</sup>

A legtöbbetmondóbb érvek a MV ellen, hogy ugyanis Chopin sok és bőséges köpetet ürített (a MV-os betegnél ez hiányzik) és több alkalommal köhögéskor sok vért is ürített, ami tudvalévólag a tbc kórképének jellegzetes tartozéka.<sup>11</sup> A MV hívei arra is hivatkoznak tovább, hogy a hasi panaszok és emésztési zavarok főképpen a MV tünetei közé tartoznak, ami ugyan igaz, de a tbc-s köpet lenyelése tbc-s bélgyulladásához vezethet, vagy az ún. vér közvetítette szórás hashártyagyulladást is okozhat, ámbátor az analóg agyhártyagyulladás közismertebb!

<sup>10</sup> Fred Gajewski, az EÁ-ból hozzám intézett levelében azt írja: gyakran feltételezték, hogy Filtsch tbc-ben halt meg, és abból indultak ki, hogy Chopin fertőzte meg, hiszen tanítványaként szoros kapcsolatban volt vele. Egyik kései leszármazottja, Sir Francis Loring Gwynne-Evans pedig amellet foglalt állást, hogy Filtsch halálának oka hashártyagyulladás volt;

<sup>11</sup> A bőséges vérköpés azáltal jön létre, hogy a tüdőszövet pusztulása kavernát és vérereké pedig vérzést okoz;

Chopin tbc-je mellett szól leginkább, hogy Párizsba érkezésekor nem volt beteg, és 1935 nyarán Heidelbergben lázas beteg volt és sok vért köpött. Minden valószínűség szerint honfitársa, Jan Matuszyński<sup>12</sup> fertőzhette meg, akinél szállást kapott, miután Párizsba érkezett (1831), s aki 1842. ápr. 20-án halt meg, bizonyosan tbc-ben. (10)

A MV-hívei arra is szoktak hivatkozni (6) hogy a Chopin-Sand kapcsolat azért maradt gyermekküli, mivel a MV az ondóvezetékeket eldugaszolja: itt azonban figyelmen kívül marad (talán nem is tudják), hogy a tbc. is sterilitáshoz vezetett a rendszeresen okozott heregyulladás (nőknél petevezetékgyulladás) által. Továbbá, arra hivatkoznak, hogy a boncolást végző dr. Cruveilhier<sup>13</sup> nem talált a tüdőn tbc-re utaló jelt. Ezzel kapcsolatosan kétségbe vonható, hogy boncolásról lenne szó, csupán a szív kivétele történt meg; habár Cruveilhier jegyzete elveszett, bizonyára csak a tüdők igen felületes megtekintéséről lehetett szó, amennyit ugyanis a szív kivétele megengedhetett.

A tbc-MV disputa során nem maradhat megemlítés nélkül, hogy a tbc-es betegek jellegzetes személyiség-változást is mutatnak. Ezt a kérdést Levendel és mts. (4) vizsgálták nagyszámú tbc-és betegen, és úgy találták, hogy a betegek közel háromnegyede (73,5%) az első jelzőrendszer kifejezett túlsúlyát mutatta, vagyis a művésztipushoz tartozott, 24% a középtípus és 2,5%-ban volt a második jelzőrendszer, vagyis a gondolkodó tipushoz tartozó.<sup>14</sup> Ezt nem vizsgálhatta senki a MV-ban szenvedőknél, mert nem ismerünk MV-ban szenvedő művészeket (!) szemben a tbc-ben szenvedő zeneszerzők, írók és más művészek ugyancsak hosszú lajstromával. (1, 9) Chopin pedig kimondottan bohém fiú is volt, ahogyan azt Sand meg is említette (8) kapcsolatuk első felében, azonban a Mallorca-i tél leírásában fájdalmasan hiányzik minden Chopin betegségével kapcsolatos, akárcsak megjegyzés is.

Most pedig rátérhetünk a Chopin betegségével kapcsolatos mondandivalóm lényegére.

A mi erdélyi csodagyermekünk, Carl, és bátyja Joseph Filtsch, 1841. november végén érkeztek Párizsba, és az ajánlólevéllel a kezükben dec-ben keresték fel Chopint. Az erről a találkozásról írott levélben orvosként a következő mondat ragadta meg figyelmemet, lásd ott, előbb: "Megdöbbsentett a két vastag vérér a /Chopin/ homlokán."

Na már most, orvosként, több évtizedes tevékenységem során sem láttam ilyent, így azonnal ráéreztem ennek a jelentőségére. Legelőször is megkérdeztem baráti körömben egy több évtizeden keresztül dolgozó aneszteziológust és fogorvosnőt: egyik sem látott hasonló homlokot tevékenységük idején; hiszen mindkettőjük munkahelye ugyan a páciens szájürege, de arcuk és homlokkal a látótérben.

Mivel pediglen mindkét, a jobb és baloldali homlokvéna, a nyaki vénákba vezet le az arc egyik felének a vénás vérét, nyilvánvaló, hogy a feltűnően látható, tele homlokvéna az elfolyás akadályozottságára utalnak. Az azonnal felmerülő kérdés: mi okozhatta?

Első kérdés: mióta állhatott fenn? Átnéztem valamennyi fellelhető Chopin.arcképet, de egyedül, csak a Delacroix<sup>15</sup> 1838-ban festett arcképén a homlok ábrázolása egyértelműen ezen tárgult vérerekre enged következtetni! (lásd a mellékelt képet)

Továbbá, valamennyi Chopin-életrajzban leírják a heidelbergi lázzal és erős vérköpéssel járó betegsége (1835) után a nyaki nyirokcsomók gyulladását-megnagyobbodását és a gégefő gyulladása okozta átmeneti hangképzési zavart (aphonia). Mindez pedig a tbc klinikai képéhez tartozó tünet, amit az orvosi társadalom manapság már elfelejtett. Pro

<sup>12</sup> Jan Matuszyński (1809-1842) lengyel orvos Párizsban, Chopin barátja, szállásadója és orvosa is;

<sup>13</sup> Jean Cruveilhier (1791-1874) francia orvos, sebész, anatómus, elsőként írta le a Sclerosis multiplex-t; ott volt Chopin halálos ágya mellett; majd megnyitotta a mellkast, kivette Chopin szívét, amit Chopin húga Varsóba szállított, konyakban konzerválva;

<sup>14</sup> Nem világos azonban, honnan vette Levendel és mts. hogy Dajka, Kármán, Kisfaludy Károly, Petőfi, Jókai, Reviczky, Tóth Árpád, Munkácsy, Paál László, Derkovits, Dési-Hubert, Vajda, Szőnyi és Bartók tbc-ések lettek volna, és nevüket minden magyarázat nélkül csak felsorolja; lásd 4: 158 old. Egyébképpen: életem első olyan dokumentuma, amelyben nem kevesebb, mint 555 irodalmi forrást ill. címet számoltam össze;

<sup>15</sup> Eugene Delacroix (1798.04.26-1863.08.13) francia festő, a romantika korának egyik jelentős képviselője, az impresszionizmus előfutára; a Chopin arcképe ma a Louvre-ban látható;

memoria: a tbc-s nyirokcsomók okozta nyaki duzzanat orvosi megnevezése: *scrofulosis* –(a latin *scrofa*ból, ami a koca neve) s így a disznó vastag nyakához való hasonlóságra kíván emlékeztetni.) A nyirokcsomók gyulladása együtt jár a nyaki laza kötőszövet burjánzásával és hegesedésével, ami a vénás visszafolyás akadályozásában nyilvánul meg, a vértorlódás pedig pangó, vérrel tele erekben válik láthatóvá éppen a felületesen fekvő két homlokvénán.

Ezzel az orvosilag logikus gondolatmenettel, meg nem kérdőjelezhető módon bizonyítható, hogy *Chopin, igenis tbc-ben szenvedett és halt meg!*

Sőt, a Chopin csuklóizületei reumásnak leírt duzzanata is megengedhet egy más, óvatos értelmezést is, nevezetesen: tüdő folyamatok, különösen a külső tüdőmezőkben lévő daganat első tünete lehet a csuklóizületek duzzanata, amit általában reumásnak szokás gondolni, addig, amíg a háttér tisztázódik.(9) Kézenfekvő feltételezés, hogy a tbc-s gumó, ill. tuberkulum is okozna hasonlót (?) amivel Chopin "reumás" ízületi elváltozásai is más megvilágításba kerülnének – szabadjon még ezt hozzáfűzni, in: ex suppositione!

\*

Összefoglalva tehát: Chopin tbc-ben szenvedett és halt meg, tanítványa Filtsch pedig, a legnagyobb valószínűséggel a tőle szerzett tbc okozta hashártyagyulladásban.

Legyen jelen írás a 2010-es Chopin-évhez magyar nyelven írott hozzájárulás.

\*\*\*

### Irodalom

1. Abbott, E. Carl: Composers and tuberculosis, the effects on creativity. Can. Med. Assoc. J., 1982, Vol.126,
2. Burger, Ernst: FRÉDÉRIC CHOPIN Eine Lebenschronik in Bilder und Dokumenten, Hirmer Verl. 1990,
3. Irtel, Ernst: CARL FILTSCH, Herausgegeben der Kulturreferat der Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen in Deutschland, München, 1993
4. Levendel László, Mezei Árpád: Személyiség és tuberkulózis, Akadémiai Kiadó, Bp. 1965, 158-159 old.
5. Ludwig, Tim: Frédéric Chopin, Husten mit unendlicher Anmut, Dt. Ärzteblatt, 97, Heft 15, 14. April 2000, C – 779-780 old.
6. O'Shea, John G.: Was Frédéric Chopin's illness actually cystic fibrosis? in: The Medical Journal of Australia, Vol. 147, Dec. 7/21. 1987
7. Otte, Andreas & Wink, Konrad: Kerner's Krankheiten großer Musiker, Schattauer Verlag, 6. Auflage 2008, 232 old.
8. Sand, George: Geschichte meines Lebens (orig. fr.: Histoire de ma vie) Insel Taschenbuch, 2. Aufl., 1978, 188-189 old.
9. Schächter, A.: Modalități atipice de debut în medicina internă, Ed. Med. 1968, 23-24 old.
10. Szaunig, Peter: Carl Filtsch, Johannis REEG Verlag, 2008
11. Weingärtner, Gabriele: Im Land der Schmerzen / Die Leiden der Dichter: Musenkuss von Tuberkulose und Syphilis/ Die Rheinpfalz – Nr. 175, 30. Juli 2005;
12. Zielinski, Tadeusz A.: CHOPIN Sein Leben, sein Werk, seine Zeit, Gustav Lübbe Verlag, 1993;

\*\*\*